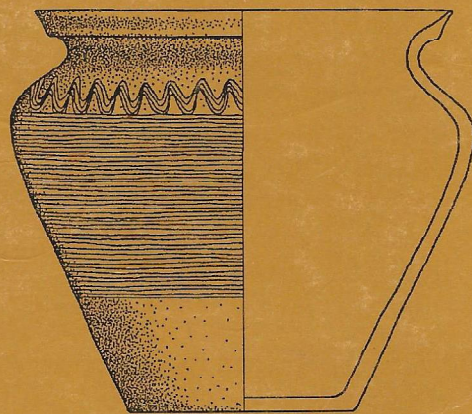

ZBORNÍK
SLOVENSKÉHO
NÁRODNÉHO
MÚZEA

ARCHEOLÓGIA

ROČNÍK XCI – 1997

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO
NÁRODNÉHO
MÚZEA

ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI

ARCHEOLÓGIA

7

ROČNÍK
XCI - 1997

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ARCHEOLÓGIA

7

Predsedá Edičnej rady SNM
PhDr. Peter Maráky

Redakčná rada

PhDr. Štefan Holčík, CSc. (predseda), PhDr. Beata Egyházy-Jurovská,
PhDr. Dušan Čaplovič, CSc., Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.,
PhDr. Etela Studeníková, CSc., PhDr. Stanislav Šiška, DrSc.,
PhDr. Adrian Vallašek, PhDr. Ladislav Veliaciik, CSc.

Odborný redaktor a zostavovateľ
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská

Šéfredaktorka Vydavateľstva SNM: PhDr. Beata Egyházy-Jurovská
Výkonná redaktorka: PhDr. Zora Valentová
Technická redaktorka: Melánia Gajdošová

Autori kresieb:

Katarína Čičová, Milan Duratný, Ivan Hinca,
Kyra Matušiková, Zorka Rabinová a autori

Autori fotografií:

Mikuláš Červeňanský, Zoltán Drenko, Blažej Víttek

Preklad resumé do nemčiny:
Mgr. Ute Kurdelová

Sadzba: C.T.S., Latorická 21, 821 07 Bratislava
Tlač: AD - Vydavateľská a polygrafická agentúra, Víglašská 12, 851 06 Bratislava

Vydalo Slovenské národné múzeum - Národné múzejné centrum,
Vydavateľstvo SNM, 1997

© Slovenské národné múzeum, Archeologické múzeum, Bratislava 1997
ISBN 80-85753-88-x

OBSAH - INHALT

<i>Beata Egyházy-Jurovská</i> : Prínos PhDr. Bela Pollu, DrSc., k rozvoju archeológie stredoveku v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave	5
<i>Zdeněk Farkaš</i> : Ojedinelé nálezy medenej industrie na juhozápadnom Slovensku Einzelfunde der Kupferindustrie in der Südwestslowakei	9 16
<i>Margita Longauerová - Svätoboj Longauer</i> : Štruktúra a chemická analýza archeologických predmetov na báze meďi	19
<i>Juraj Bartík</i> : Nový meč typu Riegsee zo Slovenska Ein neues Schwert vom typ Riegsee aus der Slowakei	25 29
<i>Igor Bazovský - Kristián Elšček</i> : Osídlenie v Bratislave-Dúbravke v 9.-13. storočí. I. Sídliško z 9.-10. storočia Die Siedlung in Bratislava-Dübravka im 9.-13. Jahrhundert. I. Siedlung aus dem 9.-10. Jahrhundert	31 50
<i>Branislav Lesák</i> : Sídľiskové objekty z konca 9.-11. storočia na Hlavnom námestí v Bratislave Siedlungsobjekte vom Ende des 9. bis zum 11. Jahrhundert auf dem Hauptplatz in Bratislava	51 65
<i>Karel Prášek</i> : Záchraný výskum včasnostredovekého osídlenia pri Senci Frühmittelalterliche Siedlung bei Senec	67 78
<i>Vladimír Turčan</i> : Stredoveký meč vybagrovaný z Dunaja Mittelalterliches Schwert ausgebagert aus der Donau	79 83
<i>Klára Fűryová</i> : Trnavský kostol sv. Michala Die Kirche St. Michael in Trnava	85 93
<i>Jozef Hošo</i> : K technológii a lokalizácii výroby neskorogotických kachlíc na Slovensku Zur Technologie und Lokalisierung der Herstellung von spätgotischen Kacheln in der Slowakei	95 102
<i>Zoltán Drenko</i> : Archeologický výskum v záhrade bratislavského kláštora uršulíniek Archäologische Forschung im Garten des ursulinen Klosters von Bratislava	103 111
<i>Magda Fichlerová - Katarína Tomčíková</i> : Archeologická zbierka zo Želiezoviec V. Archäologische Sammlung aus Želiezovec V.	113 131

Belovi Pollovi

Venované PhDr. Belovi Pollovi, DrSc., k životnému jubileu

PRÍNOS PhDr. BELA POLLU, DrSc. K ROZVOJU ARCHEOLÓGIE STREDOVEKU V SLOVENSKOM NÁRODNOM MÚZEU V BRATISLAVE

BEATA EGYHÁZY-JUROVSKÁ

Už počas môjho pomaturitného pôsobenia v Slovenskom národnom múzeu v Bratislave som mala možnosť stretnúť sa s vedeckým pracovníkom múzea PhDr. Belom Pollom, ktorý od januára 1961 musel zmeniť pracovisko zo Slovenskej akadémie vied do Slovenského múzea, do jeho Historického odboru. Zastihla som ho tu plného elánu, neuhasínajúceho pracovného nadšenia po výskumnej sezóne na jeseň roku 1961. Hneď ho bolo plné štvrté poschodie budovy múzea na Vajanského nábreží 2, vyžadujúceho laboratórne spracovanie nových získaných zbierok a fotodokumentácie z výskumu, ktorý v tom čase realizoval na stredovekých hrádkoch v Obišovciach a Chmeľove. Neúprosný k sebe, s obrovskou úctou a zanietením k práci, k dodržiavaniu termínov pri spracovávaní vedeckovýskumných úloh, to isté žiadal aj od spolupracovníkov.

Taký bol môj prvý pohľad a nezmenil sa ani po ďalšie desaťročia spolupráce. S tým vedomím som aj nastúpila v júni 1967 do odborného oddelenia a pracovného kolektívu, ktorý viedol. To už mal za sebou množstvo práce a ďalšie archeologické výskumy na stredovekých lokalitách v rámci vedeckovýskumnej činnosti v oddelení historickej archeológie Historického odboru SNM. Zameral sa na historickoarcheologický výskum zaniknutých stredovekých osád, výskum stredovekých hradov a hrádkov a výskum tzv. bratríckych hrádkov na Slovensku. B. Polla pokračuje v riešení týchto úloh aj v rámci oddelenia starších dejín (od roku 1965). Môžeme povedať, že väčšinu svojich významných archeologických výskumov realizoval počas pôsobenia v Slovenskom národnom múzeu (1961–1986). Aj po príchode do SNM ďalej pôsobil ako odborný poradca výskumu Bratislavského hradu. V rokoch 1961 až 1962 uskutočnil zisťovací výskum na stredovekom hrádku v Obišovciach, ktorý patril do série vojenských obranných hrádkov vznikajúcich v Uhorsku po roku 1242 (po odchode Tatárov).

V počiatočnom múzejnom období ukončuje Belo Polla aj svoju prvú monografiu „Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)“, ktorá vyšla v edícii Archaeologica Slovaca (Bratislava, Veda, 1962). Je to v podstate prvá monografia venovaná výskumu z oblasti historickej archeológie. V roku 1963 ju obhájil ako kandidátsku dizertáciu a získal titul kandidáta vied. V tom istom roku uverejnil v katalógu k výstave v Prahe „Středověká keramika v Československu“ základnú štúdiu k uvedenej problematike „Príspevok k dejinám stredovekej keramiky na Slovensku“. V rokoch 1962–1963 realizuje archeologický výskum na zaniknutej stredovekej osade Milož v katastri obce Spišský Hrušov. Zistil tu základy ranogotického kostola s cintorínom, ako aj zvyšky stavebných objektov zo zaniknutej osady. Na lokalite Brezovička, na polohe zv. Koscilek objavil v roku 1963 základy gotického kostola a pozostatky po niekdajšom kartuziánskom kláštore.

V rokoch 1964–1967 uskutočňuje výskum na nádvorí Kežmarského hradu, ktorý priniesol závažné výsledky k vývoju sakrálnej a fortifikačnej architektúry u nás, ako aj k osvetleniu dejín mesta Kežmarku. Výsledky výskumu ukázali, že Kežmarok bol osídlený už pred tzv. veľkou nemeckou kolonizáciou slovanským obyvateľstvom. Kostol sv. Alžbety s cintorínom odkrytý na nádvorí dokreslil poznatky o neskororománskej architektúre. Z výskumu Kežmarského hradu získal B. Polla početný nálezový materiál, ktorý obohatil zbierky SNM z obdobia stredoveku. V tom čase (r. 1965) uskutočňuje aj zisťovací výskum gotickej kaplnky Spišského hradu. V rámci plnenia vedeckovýskumnej úlohy k problema-

tike bratrických hrádkov vyhodnotením výskumov v Hrabušiciach, poloha Zadňa Hura (r. 1960) a v Chmeľove (r. 1961) potvrdil predpokladanú teóriu, že bratrícke vojská na Slovensku v oblasti Spiša a Šariša si vybudovávali iba pomocné fortifikačné objekty, respektíve prispôbovali svojej vojenskej taktike obsadené a dobyté opevnené sídla.

V čase príchodu Bela Pollu do SNM zbierkový fond oddelenia tvorilo niečo vyše tisíc jednotiek, avšak počas niekoľkých rokov práce, predovšetkým vlastnou vedeckovýskumnou činnosťou ho v podstatnej miere rozširuje a obohacuje. Zároveň odborne vyhodnocuje v rámci druhostupňovej evidencie i staršie nálezy napríklad z hradu Devín, z Posádky v Gajaroch, z Bratislavy a podobne. Svojou odbornou činnosťou vytvára tak základy zbierkového fondu archeológie stredoveku v Slovenskom národnom múzeu.

Po ukončení výskumu v Kežmarku výsledky výskumu hradu a mesta vyhodnotil a spracoval v monografii „Kežmarok (Výsledky historickoarcheologického výskumu)“, Bratislava, SAV, 1971.

Koncom roku 1966 a začiatkom roku 1967 sa zveruje Belovi Pollovi ťažká a zodpovedná úloha realizovať v Bratislave predstihový výskum v priestore Rybného námestia a Židovskej ulice v súvislosti s výstavbou nového mosta cez Dunaj a prilahlých komunikácií k nemu. S obrovskou odvahou a nadšením sa púšťa do tejto úlohy. V roku 1967 zorganizuje pracovný kolektív zaniatených mladých odborných a technických pracovníkov na tento výskum. Tak vytvorí v tom čase najväčšie historickoarcheologické pracovisko na Slovensku. Výskum v polohe „Bratislava-most“, ktorý sa uskutočnil v rokoch 1967–1970 (v teréne sa pracovalo od 1. apríla 1967 do decembra 1970, nepretržite spolu 45 mesiacov), bol prvým veľkým záchranným archeologickým výskumom v „meste“ a priniesol závažné poznatky k dejinám Bratislavy, najmä z obdobia laténskej kultúry, včasného a vrcholného stredoveku. Nebývalou mierou obohatil zbierkový fond historickoarcheologického oddelenia (vyše desať tisíc zaevidovaných jednotiek). Už počas realizácie výskumu sa Belo Polla s kolektívom spolupracovníkov sústredil na jeho múzejné a odborné spracovanie a sprístupnenie verejnosti (prezentácia v médiách, odborné štúdie a pod.) Sumárne výsledky spracoval v monografii „Bratislava, západné suburbium“ (Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, 1979).

Pre B. Pollu bolo samozrejmé okamžité laboratórne, múzejné a odborné spracovanie výsledkov výskumu po každej výskumnej sezóne, to isté žiadal aj od svojich spolupracovníkov pri riešení tejto náročnej úlohy. Kto si nedokázal osvojiť tieto samozrejmé pracovné požiadavky na archeológa–múzejníka, nemohol obstáť a spolupracovať s ním.

Ako sme už spomenuli, v roku 1967 sa personálne rozšírilo historickoarcheologické oddelenie. V týchto rokoch vypracoval B. Polla aj koncepciu k pripravovanej vnútornej reorganizácii Slovenského národného múzea na ústavy, koncepciu budúceho Archeologického ústavu SNM. Uplatnil tu v plnej miere svoj organizačný talent, veď konštituovanie AÚ SNM v roku 1969 bolo možné aj vďaka už personálne a materiálne dobudovanému historickoarcheologickému oddeleniu (v priemere 14 pracovníkov). Archeologický ústav SNM mal v tom roku 19–20 pracovníkov a Belo Polla bol poverený jeho vedením (do 1. 10. 1969).

Východné Slovensko ostáva pracovnou doménou a láskou B. Pollu. Už v roku 1971 sa sem vracia a realizuje výskum na dôležitej stredovekej lokalite zaniknutého benediktínskeho kláštora a feudálneho sídla Abbovcov v Košiciach–Krásnej nad Hornádom. Rozsiahly, jedenásť sezón trvajúci výskum v teréne realizuje s pracovným nadšením a zodpovednosťou jemu vlastnými. Na uvedenej lokalite, o ktorej najstaršia písomná zmienka k roku 1137 je v Bratislavských análoch, sa mu podarilo odkryť pozostatky po dvoch kostolných stavbách, a to zvyšky benediktínskeho kláštora s rajským dvorom a rotundu v severovýchodnom nároží kláštora, ktorá bola pravdepodobne kláštornou „kaplnkou“. Pri výskume sa preskúmalo viac ako 200 stredovekých a novovekých hrobov a zvyšky po staršom, pomerne veľkou priekopou opevnenom sídlisku. Okrem dokladov po architektonických pamiatkach priniesol výskum i pamiatky materiálnej kultúry, ktoré taktiež obohatili a rozšírili zbierkový fond Archeologického ústavu SNM. Jubilant

aj výsledkom tohto výskumu venoval viacero štúdií, ako aj samostatnú prácu „Košice – Krásna (K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádou)“, Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, 1986. V 70. rokoch (1974, 1976) realizuje aj záchranný výskum stredovekého kostolíka vo Vinnom, na polohe Pod Kristom.

V historickoarcheologickom oddelení, ktoré až do septembra 1986 B. Polla viedol, sa odborní pracovníci oddelenia zúčastňujú na riešení vedeckovýskumných úloh archeológie stredoveku, ako výskum stredovekých zaniknutých osád, opevnených sídiel, sakrálnych objektov a podobne. Mnohé z nich sú zahrnuté do úloh Štátneho plánu základného výskumu. Zároveň neustále sa rozširuje a obohacuje zbierkový fond oddelenia, najmä zásluhou vlastnej činnosti v teréne, ktorý koncom 80. rokov dosahuje skoro 50 tisíc jednotiek (spolu so získaním nálezov z archeologického výskumu Bratislavského hradu, presunom zbierok z Archeologického ústavu SAV, ako aj z niektorých výskumov oddelenia pravekej archeológie). Od roku 1972 toto oddelenie, ktoré vedie Belo Polla, sídli na Bratislavskom hrade a má k dispozícii aj dve miestnosti – depozitáre na uloženie zbierok (na 4. poschodí hradu). Tu musíme poukázať nielen na snahu B. Pollu a jeho kolektívu, ale aj na realizáciu vzorného a príkladného vybavenia depozitárov a uloženia zbierok koncom 70. rokov. Nielen čo sa týka vnútorného vybavenia miestností, ale aj špeciálnych obalov na odborne spracované zbierky, ako aj veľmi vhodný systém ich ukladania a triedenia. Už vtedy zastával názor, že depozitáre vo vrcholnej národnej múzejnej inštitúcii majú byť ukážkou našej starostlivosti o zbierkový fond. Nielen vzťah B. Pollu k zbierkam, ale aj ich vhodná a aktuálna prezentácia boli nevyhnutnou súčasťou jeho práce ako múzejníka. Spomeňme aspoň niektoré výstavy, na ktorých spolupracoval, či bol ich autorom: Výskumy Slovenského národného múzea v rokoch 1961–1966, Stredoveká keramika (1969), Archeologický výskum Bratislava-most (1973). Tiež bol spoluautorom expozície na Bratislavskom hrade Dejiny Slovenska, časť stredoveká.

Nemenej významná bola aj jeho práca ako odborného redaktora a zostavovateľa na pôde Slovenského národného múzea. Zredigoval až 25 ročníkov Zborníka SNM, História (1962–1986) a 12 publikácií z edície FONTES SNM. Aj pri tejto edičnej práci som mala možnosť spolupracovať s ním. V posledných rokoch pôsobenia v SNM sa podieľal ako spoluautor a jeden zo zostavovateľov na publikácii „Archeologická topografia Bratislavy“ (Bratislava, Veda, 1991), ktorá obsahuje nálezy a náleziská z celého územia tzv. Veľkej Bratislavy. Tak isto, ako sa ťažisko vedeckovýskumnej činnosti B. Pollu viaže na roky, keď pôsobil celé štvrtoročie v Slovenskom národnom múzeu, tak je to aj s jeho publikačnou činnosťou. Bolo preto len prirodzené, že s jeho menom je spojené opätovné obnovenie edície SNM Medailóny, venovanej významným slovenským múzejníkom. Medailón od Dušana Čaploviča bližšie osvetľuje životné a pracovné osudy nášho jubilanta a dopĺňa ho bibliografia (vyše 400 jednotiek, 7 monografií, 8 spoluautorstiev). I po jubilatovej poslednej práci venovanej dejinám archeológie „Archeológia na Slovensku v minulosti (do roku 1918)“, ktorá vyšla ako 14. zv. Spisov Historického odboru Matice slovenskej (Martin, MS, 1996), žiaľ zostáva ešte v rukopise rozsiahla kolektívna práca B. Egyházy-Jurovská – Z. Farkaš – B. Polla: „Archeologické bádanie a archeologické zbierky v múzeách na Slovensku“ (vypracovaná v rámci riešenia výskumných úloh v rokoch 1980–1985).

Od roku 1967 som patrila k najbližším spolupracovníkom PhDr. Bela Pollu, DrSc. Ďakujem mu aj touto cestou za prácu, ktorú vykonal pre Slovenské národné múzeum, za trvalé základy archeológie stredoveku, ktoré položil na Slovensku, za všetko, čo nás naučil, za vzťah k múzejnej práci, k zbierkam, k napísanému slovu. Nech naďalej zostáva verný vášnivým diskusiám, ktoré zaručuje jeho duševná mladosť a životný elán. Veríme, že nám odovzdá ešte veľa svojich vedeckých a životných poznatkov a skúseností. Tento Zborník SNM Archeológia je iba skromným výrazom vďaky a uznania od najbližších spolupracovníkov, žiakov, nasledovateľov, ako aj celej archeologickej obce.

Ad multos annos!

VYSVETLIVKY POUŽITÝCH SKRATIEK

AAC	- Acta Archeologica Carpatica
AA	- Hung Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
AÉ	- Archeológiai Értesítő, Budapest
AH	- Archaeologia Hungarica, Budapest
AP	- Archeologia Polski
AR	- Archeologické rozhledy, Praha
ArchA	- Archaeologia Austriaca, Wien
AV	- Archeološki vestnik, Ljubljana
AVANS	- Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku, Nitra
BerRGK	- Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Frankfurt a. Mein
Bratislava, čas. NVB	- Bratislava, časopis Národného výboru Bratislavy
ComArchHung	- Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
ČMM	- Časopis Moravského muzea, Brno
FA	- Folia archeologica, Budapest
FÖ	- Fundberichte aus Österreich, Wien
HS	- Historica Slovaca
Inv.Arch	- Inventaria Archeologica, Bonn
IPEK	- Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst, Berlin
Jahrbuch des RGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseum, Mainz
MAGW	- Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien
MPK	- Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien
OP	- Obzor prehistorický
Pam. arch.	- Památky archeologické, Praha
PBF	- Prähistorische Bronzefunde, München
PV	- Přehled výskumů, Brno
PZ	- Prähistorische Zeitschrift, Berlin
RGF	- Römisch-Germanische Forschungen
Sborník ČsSA	- Sborník Československé společnosti archeologické, Brno
Sborník FFBU	- Sborník Filozofické fakulty, Brněnské univerzity, Brno
SlA	- Slovenská archeológia, Nitra
SMSS	- Sborník muzeálnej slovenskej spoločnosti
ŠZ	- Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV, Nitra
Zborník SNM	- Zborník Slovenského národného múzea, Bratislava
WAB	- Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Eisenstadt